

A KÖNYVEK

avagy

A filozófia, az esztétika és a társadalomtudományok értelmiségi terének átalakulása

Valamikor a kilencvenes évek elején, ma már nem is tudom, miért, betértem a Šafárik téri Krym bisztróba, és az egyik asztal mellett Grendel Lajost vettem észre három, addig számomra ismeretlen férfival. Miután üdvözöltük egymást Lajossal, megkérdeztem, mit csinál Pozsonynak e végein, ő azt felelte, a barátaival éppen egy új kiadó alapításáról beszélgetnek. A könyvek krónikus, gyógyíthatatlan imádójaként ez nagy örömmel töltött el, mivel akkor is és most is mélyen meg vagyok győződve arról, hogy jó kiadókból sosincs elég. A négy férfi között, mint később megtudtam, ott ült Szigeti László is, aki aztán több mint huszonöt éven át vezette a kiadót. Megbeszélésük első látható eredménye a Kalligram folyóirat megjelentetése volt, amelynek anyagához, bár csak ritkán, de örömmel járultam hozzá. Például az a megtiszteltetés ért, hogy megjelenhettem az Esterházy Péter ötvenedik születésnapja alkalmából szerkesztett számban. Az ott megjelent írásomnak köszönhetően a mester jubileumának ünnepi rendezvényére is meghívtak Budapestre, amely valaki számára paradox módon, mások számára teljesen magától értetődően a Szlovák Intézetben zajlott. Akkor Karol Wlachovský vezette ezt az intézményt, elismert személyiség mind Szlovákiában, mind Magyarországon. A jubileumi számban megjelent írásom rövid volt, tulajdonképpen egyfajta allúzióként lehetett érteni Esterházy *Akarja látni arany Budapestet?* című szövegére, és az ünnepség hivatalos részének végén fiatal színészek eljátszották. Kedves meglepetés volt ez a számomra, és örültem, hogy a jelenlévő vendégek Esterházyval együtt jól szórakoztak ezen a kis színházi darabon. Meg kell mondanom, hogy addig csupán magyarul vagy cseh fordításban olvastam a mester könyveit, a szlovák fordításokat éppen a Kalligram kiadó kezdte el megjelentetni, és remélem, ez továbbra is így lesz.

Azóta rengeteg idő telt el, a mesterrel tegező viszonyba kerültem, és ritkán ugyan, de találkoztunk különböző eseményeken. Majdnem minden szlovákul megjelent könyvről publikáltam valamit. Legutóbb a Kalligram azon számába írtam, amely Esterházy Péter hatvanötödik születésnapja alkalmából jelent meg. Egy tanulmány volt ez négy Esterházy-könyv első mondatáról, a könyvek közül kettő az anya, kettő pedig az apa témáját járta körül. Igazából csak a két utolsó szlovák kötetéről nem írtam, amelyeknek azonos

címük volt: *Egyszerű történet vessző száz oldal*. Alcímük alapján lehet őket megkülönböztetni. Az egyik alcíme – *a kardozös változat* –, a másiké – *a Márk-változat* –, és mindkettő annak az évek során művelt és cizellált briliáns stílusnak a bizonyítéka, amely az intertextualitás különböző formái által nyújtott lehetőségek különleges kihasználásán alapszik. Miért nem írtam róluk? Ha azt mondanám, hogy a lustaság az oka, az eléggé valószínűnek hangozhatna, azonban egyszerűen ezért nem került rájuk sor, mert ez a két könyv egy tetralógia első két részeként volt elképzelve. Szerettem volna megvárni a másik két részt, majd megírni egy terjedelmesebb szöveget, amely képes lett volna a tetralógiát mint egészet interpretálni. Sajnos, a tetralógia csonka maradt, a szerző a Szlovák Nemzeti Színház számára készült színdarab és a halálos betegségét elbeszélő könyv megírását fontosabbnak tartotta. Boldog vagyok, hogy a színdarabot befejezte, és hogy már be is mutatták, ráadásul világpremiere éppen Pozsonyban volt. Remélem, annak ellenére, hogy a tetralógia torzóban maradt, írok majd valamit erről a két, számomra bonyolult, de egyben csodált kötetéről is.

A folyóiratot követően a Kalligram kiadó könyvekkel is jelentkezett. Előbb magyarul, majd szlovákul, sőt néhány angol nyelvű kiadvánnyal is rendelkezik. Huszonöt éves fennállása alatt rengeteg kötetet jelentetett meg, ezek közül jelen írásomban elsődlegesen egy sorozatra koncentrálok majd, amely véleményem szerint fontos feladatot látott el és lát el most is a szlovák értelmiség szempontjából.

Ennek a sorozatnak az elindítása és a kezdetei az Archa kiadóhoz kapcsolódnak. Ennek a kiadónak a vezetősége valamikor 1993-ban azzal az ajánlattal szólította meg Egon Gált, Miroslav Marcellit, Teodor Münzöt és szerény személyemet, hogy nem lennének-e egy olyan újonnan alapított sorozat szerkesztőbizottságának tagjai, amely a filozófia, az esztétika és a társadalomtudományok területéről ajánlana kiadásra rövid könyveket. Később Peter Zajac is a szerkesztőbizottság tagja lett.

Az ajánlatot örömmel fogadtuk, mivel tudtuk jól, hogy az ilyen kötetek kiadása a filozófiai és tudományos gondolkodás stílusának megreformálása szempontjából elkerülhetetlen. A sorozat a *Zsebfilozófia* (Filozofia do vrecka) nevet kapta, logója pedig egy kenguru rajza lett, amely alapján az olvasók a sorozat köteteit „kengurucskának” (Klokany-nak) kezdték nevezni. A szerkesztőbizottság öt tagja a filozófiai és tudományos gondolkodás különböző területeit képviselte. Egon Gál eredetileg vegyésznek tanult, és az elmúlt rendszerben a szakmája mellett kognitív tudományokkal, elmefilozófiával, társadalomfilozófiával és neopragmatizmussal foglalkozott a szabadidejében. A kommunista rezsim bukása után szögre akasztotta felfelé ívelő vegyészkarrierjét, és végre teljes egészében, hivatásosan hobbijának szentelhette magát. Nem tudom, hogy ez az ő szempontjából jó lépésnek bizonyult-e, abban azonban biztos vagyok, hogy a szlovák értelmiség szempontjából rendkívül jó lépés volt. Teodor Münz filozófus, filozófiatörténettel foglalkozik, több fontos filozófiatörténeti könyvet és tanulmányt írt, filozófiai esszéket publikál. Nem szabad elfeledkeznünk fordítói tevékenységéről sem, hiszen sok jelentős német filozófiai művet ültetett át szlovákra, melyek közül elég, ha csak Kant *A tiszta ész kritikája* és *A gyakorlati ész kritikája* című műveinek első és eddig egyetlen szlovák fordítását említjük. Miroslav Marcelli filozófus, konkrétan a német klasszikus filozófia történetével foglalkozik, emellett a kortárs francia filozófiai gondolkodással, mindenekelőtt a strukturalizmussal, a posztstrukturalizmussal, de érvelésmérettel vagy az urbánus tér filozófiájával is. Szintén dolgozik fordítóként, neki köszönhető, hogy szlovákul olvashatjuk például Michel Foucault, Gilles Deleuz, Bruno Latour és Jean Piaget műveit. Peter Zajac irodalomtörténész és -teoretikus, aki az irodalmat szélesebb kulturális és társadalmi összefüggéseiben kísérli megmagyarázni, és ezért célirányos exkurzusokat tesz az esztétika, a kultúratudományok, sőt némely természettudomány területére is. Én művészetfilozófiával és esztétikával foglalkozom, elsősorban strukturalizmussal és posztstrukturalizmussal. Örömmel teszek azonban exkurzusokat a képzőművészet, a film és az irodalom területére. Ahogy látni lehet, a szerkesztőbizottság minden tagja több területen is érdekelt, és éppen ezt a felszereltséget próbáltuk meg kihasználni a szóban forgó sorozat dramaturgiájának kidolgozásánál.

Miért vágunk bele ilyen lelkesen ennek a sorozatnak az alakításába? Miért éreztük közel magunkhoz? Erre a két egyszerű kérdésre nem lehet hasonlóképpen egyszerű feleletet adni, többek között azért sem, mert a szerkesztőbizottság mindegyik tagja a közösek mellett személyes indítékokat is követett. Nem szeretnék spekulációkba bocsátkozni és a négy kollégám nevében beszélni, ezért csak a magaméit mondom.

Meg vagyok győződve arról, hogy a történelmet nem csupán az események kontinuitása alkotja. Nem hiszem, hogy egy esemény törvényszerűen csak egy következményt von maga után, hogy a történelem az alsóbb fokozattól a felsőbb felé halad, a fejletlentől a fejlett felé, az ésszerűtlentől az ésszerű felé, a fejletlentől a fejlett felé. Nem hiszem, hogy a történelmet valamiféle objektív törvény vagy rejtett *logos* irányítaná. Hiszek azonban abban, hogy időről időre történik valami, amit mind a történész, mind az átlagember törésként, forradalomként, diszkontinuitásként, ruptúraként stb. fog érzékelni. Azt az eseményt értelmezik töréspontként, amely a politikai és államjogi berendezkedés változását okozhatja, tudományos forradalmat vagy a filozófiai gondolkodás megváltozását idézheti elő, illetve a művészet egyik történelmi stílusát egy másikkal válthatja fel. Némelek lelkesen fogadják a változást, mások pedig félnek az újtól és apokaliptikus hangnemben óvnak az előreláthatatlan következményektől. Némegyszer történik meg, hogy azok, akik az elején szenvedélyes álltak ki a társadalmi változások mellett, fokozatosan a barikád másik oldalára kerülnek, miközben a magyarázat, hogy miért is tették ezt, mindkét fél számára érthetetlen marad. Véleményem szerint az egyik oka az lehet, hogy mély elmentét van az új iránti vágy és e vágy beteljesítése közt. Például 1989 novembere után világos volt, hogy ha a filozófia, az esztétika és a társadalomtudományok túl akarnak élni a közép-európai régióban, illetve egyenrangú és termékeny párbeszédet kívánnak folytatni a Hainburgtól nyugatra létező filozófiával, esztétikával és társadalomtudományokkal, meg kell szabadulniuk a marxizmus-leninizmus kiüresedett, ideológiailag deformálódott és korlátozott nyelvétől. Amennyiben valaki azzal az ellenvetéssel él, hogy Nyugaton is léteztek marxista filozófiai iskolák, és azt állítja, hogy a marxizmus legitim filozófiai irányzat, és hogy az esztétika és a társadalomtudományok területén is vannak gondolkodók, akik marxistának vallják magukat, akkor annak igaza van. Ugyanakkor az is igaz, hogy az elmúlt rendszer ideológusai számára néhány nyugati marxista veszélyes volt, sőt, veszélyesebb, mint azok, akik az ún. burzsoá filozófia irányzataihoz tartoztak. Mindenekelőtt azért voltak veszélyesebbek, mert azt állították magukról, hogy marxisták, ugyanakkor más nyelvet használtak, ráadásul némegyszer kritikusan nyilatkoztak arról, ami a vasfüggönytől keletre folyt. Például az ún. frankfurti iskola képviselőinek, Thomas Wiesengrund Adornónak, Max Horkheimernek, Herbert Marcusének, Jürgen Habermasnak az alapvető filozófiai, esztétikai vagy szociológiai műveit egyáltalán nem fordították le. Az a jelenség szintén tapasztalható volt, hogy néhány olyan gondolkodót is, akik termékeny életük egészét a kommunista ideológia által uralt világban éltek le, és nyíltan marxistának vallották magukat, mint például Mihail M. Bahtyin és Lev Sz. Vigotszkij, sokan gyanús szerzőknek tartottak. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy bár hivatalosan nem voltak kiátkozva, könyveik is jelentek meg, ugyanakkor nem hivatalosan ajánlott volt nem kiemelni eredetiségüket és alapvető hozzájárulásukat a tudományhoz, valamint teljes mértékben hallgatni volt kívánatos polemikus hangvételükről, amivel a nyelvvel, a társadalommal vagy a művészettel kapcsolatos megcsontosodott vélekedést illették.

Csakhogy egy dolog a gondolkodás akarása, és egy másik a gondolkodás képessége a filozófia, az esztétika és a társadalomtudományok egy másfajta nyelvében, amely eltér az addig monopóliumra törekedő nyelvtől. Voltak, akik erre már nem voltak képesek, az előző korszak nyelve olyan mélyen hatolt a bőrük alá, és ennek következtében a filozófia, az esztétika és a társadalomtudományok reformját leegyszerűsítették. Nyelvükből kizárták a leginkább „diszkreditált” fogalmakat, külsőleg felhagytak az ideológiai érveléssel. Azonban más fogalmak és a szintaxis egészének továbbélése úgy is elárulta őket, a figyelmes olvasó nagyon gyorsan észrevette, hogy a legújabb produkcióikban sokkal több a régi, mint az új. Jól emlékszem, néhány tanár azt állította a diákoknak, hogy az elmúlt rendszer tankönyvei és könyvei összhangban állnak a nyugati filozófia, esztétika és tár-

sadalomtudományok kortárs trendjeivel, elég, ha a szövegekből kihúzzuk a Csehszlovák Kommunista Párt és a Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusi anyagaiból vett idézeteket, továbbá figyelmen kívül hagyjuk az olyan szavakat, mint a marxista-leninista, ideológiai, pártos, burzsoá, revizionista, opportunist, esetenként illő kiegészíteni a nyugati eredmények új fordításainak néhány részletével, és ily módon könnyen megvetjük mindkét lábunk a nyugati gondolkodás értelmiségi terében.

Nos, nem ilyen egyszerű. Az egyszerű megoldások nem mindig a legjobbak, ebben az esetben éppen hogy rosszak, sőt, azt is ki merem jelteni, hogy nagyon rosszak, ha nem a legrosszabbak. A filozófia és a társadalomtudományok régi, kommunista ideológiával indoktrinált nyelvének kiegészítése új fogalmakkal nem elégséges, ekképpen legfeljebb csak olyan dolog keletkezhet, amit a régi rómaiak a „cento” terminussal jelöltek, amit „tákolmányoknak” fordíthatnánk. Azonban hogy világos legyen, ebben az esetben nem azzal van a baj, hogy az egyik nyelvet egy másik elemei szennyezik, másképpen mondva: nem azzal van a baj, hogy az ilyen nyelvet egyfajta, esztétikai szempontból ízléstelen basztardnak tekintenénk. Ami a legnagyobb problémát okozza, az ennek a nyelvtákolmányoknak a képtelensége arra, hogy – egyszerűen fogalmazva – új módon nevezze meg és magyarázza a valóságot. A filozófia vagy a tudomány nyelvében ugyanis mindig jelen van az a bizonyos foucault-i diszciplína, amelyet „tárgyak tartománya, módszerek csoportja, igaznak tekintett kijelentések korpusza, szabályok, definíciók, technikák és eszközök összessége határoz meg: mindez egyfajta névtelen rendszert alkot, amely annak rendelkezésére áll, aki használni akarja vagy tudja, anélkül, hogy a rendszer értelme vagy érvényessége feltalálója nevéhez fűződne”.¹ Egyszerűbb szavakkal: a filozófia, az esztétika vagy a társadalomtudományok nyelvének megvan az a képessége, hogy megalkossa vizsgálódása tárgyait, meghatározza leírásaik módjait, a kutatás vagy a magyarázat módszereit, röviden, megvan az a képessége, hogy annak látására kényszerítsen minket, amit korábban nem láttunk. A régi nyelv *ex principio* nem teszi lehetővé semmi új látását, miközben esetünkben a látást metaforikusan kell érteni. A filozófia, az esztétika és a társadalomtudományok saját diszkurzív műfajokkal rendelkeznek, és ezek hasonlóan viselkednek, mint az irodalmi és egyáltalán, a művészeti műfajok. A valóság látásának és megértésének folyamata szorosan összefügg egymással, miként Bahtyin állítja, „naiv dolog volna úgy vélekedni, hogy a képzőművészetben az ember először mindent lát, és aztán azt, amit látott, alkotássá gyúrja oly módon, hogy látását a kép síkjára viszi át bizonyos technikai eszközök segítségével. A valóságban a látás és az ábrázolás lényegében összeolvadnak. Az ábrázolás új módjai megtanítanak a minket körülölelő valóság új oldalainak látására, a látott valóság új oldalait pedig nem tudatosítjuk és nem válnak látókörünk részévé a megvalósításuk új módszerei nélkül. Ez a két dolog elválaszthatatlanul össze van kötve.

Így működik ez az irodalomban is. A művésznak meg kell tanulnia a műfaj szemével látni a valóságot. A valóság bizonyos oldalait csupán kifejezésének bizonyos módszereivel összekapcsolva lehet megérteni. És ellenkezőleg, ezek a kifejezési módszerek csupán a valóság bizonyos oldalaira alkalmazhatók. A művész nem egy kész anyagot tesz el a mű kész síkjába. A mű síkja már a látás, a megértés és az anyagválasztás leleplezésére szolgál a számára.”² Továbbá tudatosítanunk kell, hogy a nyugati filozófia, esztétika és társadalomtudományok mezeje nem egynemű, nem monolit, hanem többféle gondolkodásmódból áll össze, amelyek többféle nyelven és írásmód segítségével artikulálódnak. Ezen a mezőn a filozófia és a társadalomtudományok különféle nyelveivel találkozhatunk, miközben néhányuk közelebb van egymáshoz, még közös átjárókat is találhatnak egymás területére, megpróbálhatják az egyik nyelven megfogalmazott problémákat lefordítani a másik nyelvre, és rámutatni az eredeti nyelv megoldásainak gyengéire vagy

1 Michel Foucault: A diskurzus rendje. Török Gábor fordítása. Holmi, 1991/július. <http://www.holmi.org/1991/07/michel-foucault-a-diskurzus-rendje-torok-gabor-forditasa>.

2 Mihail Mihajlovics Bahtyin: *Formális metoda v literární vědě*. [A formális módszer az irodalomtudományban] Lidové nakladatelství, Praha, 1980, 174–175. B. Zs. fordítása.

erősségeire. Más nyelvek pedig konkurens viszonyban állnak egymással, és vannak olyanok is, amelyek teljesen közömbösek egymással.

Mindenki, aki belép ebbe a bonyolultan strukturált mezőbe, kiválasztja azt a nyelvet, pontosabban azt a diszkurzív műfajt, amelyet szeretne megtanulni. Miután meghozta a döntését, oly módon lát neki a tanulásnak, hogy becsületesen és részletekbe menően áttanulmányozza a primer és szekunder szövegeket. Nemegyszer ezt a döntést egy könyv hozza meg helyette, amely véletlenül kerül a kezébe, és annyira fontossá válik a számára, hogy referenciális műként él majd benne tovább, és tudatosan vagy tudat alatt, akarva vagy akaratlanul hozzá fog majd viszonyítani más szövegeket. Fokozatosan rájön, hogy bár ez a könyv még mindig egy meghatározó fordulat privilegizált szövege a számára, ugyanakkor azonban egy messze nyúló hálózat kis csomópontja is egyben, ahol az egyik könyv a másikra utal. Az én célom az volt, és úgy gondolom, a szerkesztőbizottság tagjainak is ez volt a közös célja, hogy a *Zsebfilozófia* sorozatba olyan könyvek kerüljenek be, amelyek képesek kis területen egyszerű, ugyanakkor nem egyszerűsítő nyelven közel hozni egy bizonyosfajta gondolkodásmódot, vagy a különböző gondolkodásmódok közti párbeszédet, esetleg felvázolni egy probléma kontúrjait és megmutatni, milyen kísérleteket tettek különböző gondolkodók ennek a problémának a megoldására. Fontos a gondolkodók életének feltárása is, annak bemutatása, hogy miként fejlődtek a véleményeik, vagy éppen egy filozófiai vagy tudományos csoport életének megragadása. Így például a strukturalizmust olyan kötetek hozták közel, mint a *Mítosz és jelentés* Claude Lévi-Strausstól, a *Miről ismerjük fel a strukturalizmust?* Gilles Deleuze-tól, a *Szöveg és kultúra* Jurij M. Lotmantól, a posztstrukturalizmust olyanok, mint a *Tárgyalások 1972–1990* Gilles Deleuze-tól, *Az értelmiség síremléke* Jean-François Lyotard-tól, az *Éperons. Nietzsche stílusa* Jacques Derridától, a *Világoskamra* Roland Barthes-tól, az *Ez nem pipa* Michel Foucault-tól, az elme- és tudatfilozófiát olyanok, mint a *Tudat* Owen Flanagan-tól, *Az elme konstrukciója* Marvin Minsky-től, a feminizmust olyan, mint a *Négy pillantás a feminista filozófiába* Hertha Nagl-Docekal-tól, Brigitte Weisshaupt-tól, Evelyn Fox Kellertől és Lorraine Code-tól. A különböző gondolkodásmódok közötti művelt diskurzust mutatja az *Interpretálás és felülinterpretálás* című kötet Umberto Eco, Richard Rorty, Jonathan Culler és Christine Brooke-Rose szövegeivel, a filozófusok életéről a *Találkozás filozófusokkal* beszél Ved Mehtától. A sorozat kötetei közé bekerült egy klasszikus filozófiai írás is, Szent Ágoston műve, *A tanító*, és egy filozófiatörténeti munka, Alain de Libera *A középkor filozófiája* című szövege.

A fordítások mellett hazai szerzők könyvei is feltűntek a sorozatban, Miroslav Marcelli *Michel Foucault avagy Másá lenni*, František Novosád *Meghívás Heideggerhez* vagy Jozef Kelemen *Gépeberek és ágensek* című műve.

Már ez a rövid enumeráció is megmutatja, hogy a *Zsebfilozófia* című sorozat sokféle minőségi fordításnak, illetve hazai szerzők kitűnő köteteinek adott teret. Létezése alatt az Archa kiadó negyven könyvet jelentetett meg. Mikor az Archa megszűnt, Szigeti Lászlónak köszönhetően a sorozat a Kalligram kiadó programjába került át, ahol újabb hatvanhat kötet látott napvilágot benne. Az új kiadó megőrizte a kötetek formátumát, meghagyta a notórikusan ismert logót is, az egyetlen újjítás az volt, hogy az eredeti borító szürkéjét változatos pasztellszínek váltották fel. Ez a változás lehetővé teszi, hogy az egyes köteteket könnyebben lehessen megkülönböztetni.

Nem csupán formális változást jelentett azonban, hogy a sorozat az egyik kiadótól a másikhoz került, ellenkezőleg, a kötetek kiadásában magasabb fokozatra kapcsolt a Kalligram. Egyrészt újra megjelentette a sorozat néhány kötetét, mint például az *Ez nem pipa* című Foucault-fordítást, vagy Marcelli kötetét, a *Michel Foucault avagy Másá lenni*t. Úgyszintén kiadtak néhány olyan könyvet, amelyeknek az előkészítése még az Archánál folyt, mind helyett elég megemlíteni Bruno Latour *Sohasem voltunk modernek* című dolgozatát. Másrészt a sorozat egyre inkább a filozófiatörténet felé fordult, antik filozófusok kulcműveit kezdte el kiadni, főleg Platónéit és Arisztotelészéit, valamint a német klasszikus és posztklasszikus filozófia képviselői, Immanuel Kant, Joseph Wilhelm Schelling, Friedrich Nietzsche, Arthur Schopenhauer, Søren Kierkegaard szövegeit, de a sorozatba bekerültek olyan orosz gondolkodók írásai is, mint Lev Szesztov és Alexander

Meny. Jól látható, és számomra nagyon fontos elmozdulást jelent a sorozat kiterjesztése az analitikus filozófia, a beszédaktus-elméletek és a kortárs amerikai filozófia irányába, amelyet az említett filozófiai kezdeményezések képviselőinek szlovák fordításai támasztanak alá, mint például Ludwig Wittgenstein *Kék és Barna könyv*, Rudolf Carnap *Jelentés és szükségszerűség*, John L. Austin *Hogyan cselekedjünk a szavakkal?*, John R. Searle *Beszédaktusok és Elme, nyelv és társadalom*, Willard O. v. Quine *Logikai szempontból*, Peter Strawson *Analízis és metafizika*, Saul Kripke *Megnevezés és szükségszerűség*, Richard Rorty *Filozófiai orchideák* című kötete.

Mindenki, aki a filozófiának ezzel az ágával foglalkozik, jól tudja, hogy az említettek reprezentatív művek, és többet jelentenek, mint jó bevezetést a filozófiai gondolkodás szóban forgó területére. Akiknek nem elég a kitűnő bevezetés, az említett szerzők terjedesebb írásaira is szert tehet, mindjárt három sorozaton belül is. Az egyik az *Ad fontes*, aminek köszönhetően olyan filozófiai alapműveket olvashatunk szlovákul, mint például *A szellem fenomenológiája* G. W. F. Hegeltől, a *Nyelvelmélet és a társadalomtudományok kiindulási pontjai* Habermastól, *A világ mint akarat és képzet* Schopenhauertől, *A liberalizmus rekonstrukciója* Dewey-től.

A másik sorozat az *Anthropos* nevet kapta, és ennek keretében elsősorban társadalomtudósok könyveinek fordításai jelentek meg, hadd említsem meg legalább Georges Didi-Huberman *Az idő előtt*, Antoine Compagnon *Az elmélet démona* és Gérard Genette *Metalepszis* című könyvét. Különösen örömteli és ígéretes a jövőt tekintve, hogy a *Zsebfilozófia*, az *Ad fontes* és az *Anthropos* sorozatban megjelenő könyveken egy új fordítógeneráció nőtt fel, amelyik képes zöld ágra vergődni a legbonyolultabb filozófiai és tudományos nyelvek buktatóival is.

Bár a harmadik sorozatnak nincs neve, de ez semmit sem csökkent az értékéből és jelentőségéből, mivel ebben a sorozatban jelennek meg a szlovák gondolkodók művei, a nyelvész Juraj Dolník, a filozófus Emil Višňovský, a mesterséges intelligencia teoretikusa, Jozef Kelemené és másoké. A legtermékenyebb szerző Miroslav Marcelli, aki öt kötetet járult hozzá a sorozathoz: a francia irodalomtudós és szemiológus Roland Barthes gondolatainak kitűnő interpretációja, *A Barthes-példa* és a cseh filozófussal, Miroslav Petříčekkel közös esszékötet, a *Dublettek* mellett főleg a város és az urbánus tér filozófiájának szentelt trilógiájával.

Nem szívesen hagyom abba az enumerációt, ráadásul akkor, amikor még rengeteg kötetről nem beszéltem. Zárásként mégis azt mondhatom minden pátoz és túlzás nélkül, hogy a Kalligram kiadónak, illetve azon tevékenységének köszönhetően, hogy szisztematikusan és nagy türelemmel jelentette meg a minőségi filozófiai, esztétikai és társadalomtudományi fordításokat és hazai szövegeket, meghatározhatatlan messzeségbe tolódott annak a veszélye, hogy az intellektuális teret egy kiüresedett nyelvtákolmány szállja meg. Remélem, mindörökké. Mindezt a lehető legjobb módszerrel érte el. Tudom, hogy nem volt egyszerű, sok erőt emésztett fel, sok idegszál pattant el, meggazdagodni biztosan nem lehetett általa, de ez talán már a kezdeteknél sem volt cél, mivel ebben az esetben a kulturális tőke összehasonlíthatatlan a pénzállal, s erről soha nem szabad megfeledkezni.

Beke Zsolt fordítása

Peter Michalovič (1960): szlovák filozófus, esztéta, filmelmélettel és filmtörténettel szintén foglalkozik.

Beke Zsolt (1973): irodalomkritikus, szerkesztő. A dunszt.sk kulturális magazin főszerkesztője.